

שמיטה בזמן הזה דאורייתא או דרבנן –

שיעור ראשון¹

הגאון הרב מרדכי שטרנברג שליט"א

א. ההבנה הפשוטה העולה מהסוגיות – שמיטה בזמן הזה מדאורייתא
השאלה אם שביעית בזמן הזה דאורייתא או דרבנן היא שאלה שקשורה
בכלל במצוות התלויות בארץ, אנו נעסוק בשכבות השונות של השאלה הזו של
קדושת הארץ, ובמצוות מסוימות וקדושת שביעית בפרט, ונדרש גם לשאלות
העומדות בתשתית סוגיית שביעית.

באופן פשוט נראה משתי הסוגיות שעוסקות בשאלתנו ששביעית בזמן הזה
היא מדאורייתא. נראה לדוגמא בסוגייה במו"ק איך זה שמשקין את השלחין
בשביעית? הרי השקיה היא אסורה, זו אחת המלאכות שאסורות בשביעית.
הגמרא נצרכת להתיר את ההשקיה משום שנקודת המוצא שלה היא ששביעית
בזמן הזה היא מדאורייתא.

הגמרא שואלת בהמשך לגבי תוספת שביעית, כיצד היא נוהגת, ואיך רבן
גמליאל התיר את שני הפרקים האלו? ומתוצאת הגמ' אולי באמת התוספת
היא דרבנן בלבד, והגמרא נשארת בזה.

גם בבית הלוי ובנצי"ב אנחנו רואים שהם מבינים כך את הגמרא.

וכך גם בסוגיה שהיא תהיה עיקר עיסוקנו, בגיטין דף ל"ו בנושא של
פרוזבול, הלל תיקן פרוזבול, והגמרא שואלת **כיצד אפשר לעקור דבר מן
התורה**, היינו שנקטה הגמרא כדבר פשוט ששביעית היא מדאורייתא, ולא
הזכירה שאולי קדושת הארץ לא קיימת כלל, ודאי ששביעית לא נוהגת בחו"ל
ובישראל היא נוהגת **רק אם קדושת הארץ קיימת**.

1. שיעורו של הרב מרדכי שטרנברג שליט"א – הרב לא עבר על הדברים.

שביעית היא חלק מ' -המצוות התלויות בארץ, ומצוות התלויות בארץ נהגות בארץ! והארץ היא תלויה בזה שיש קדושה בארץ ישראל.

ב. המניין ותלותו בשמיטה

יש ברייתא אצלנו בגמרא בשם רבי שאומרת כך :

רבי אומר: 'וזה דבר השמיטה שמוט' – בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים בזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים.

בפשטות נראה ששביעית תלויה ביוכל. אמנם זה לא נאמר במפורש. **שמיטת כספים היא מדרבנן כי היא תלויה בשמיטת קרקע, אך במה תלויה שמיטת קרקע?**

רבי לא מתייחס לשאלה הזו משום ששמיטת כספים לשיטתו היא לא תלויה בארץ. היא נהגת גם בחו"ל, היינו זו לא מצווה התלויה בארץ. שמיטת כספים זו מצווה התלויה בגוף². אלא שאומרת הגמרא בקידושין שבזמן ששמיטת כספים נהגת בא"י היא גם נהגת בחו"ל ובזמן שהיא לא נהגת בישראל גם בחו"ל היא לא נהגת.

דבר זה צריך ביאור, מדוע בכלל שמיטת כספים תלויה במצוות התלויות בארץ? או בזמן שנהג בארץ ישראל?

נחזור לדין של רבי. הוא תלה את שמיטת כספים בשמיטת קרקע, שמיטת קרקע במה היא תלויה?

אנחנו אמרנו מקודם שהגמרא מתייחסת כאן כדבר פשוט ששמיטה היא מדאורייתא, ולכן היא שאלה איך פרוזבול מותר, **זה לא נכון!** אלא כל מה שהגמרא שאלה הוא **בזמן ששמיטת כספים נהגת גם בחו"ל**, היינו שזה מה

2. מצוות התלויות בארץ אינן מצוות התלויות בארץ ישראל דווקא, אלא הן תלויות בקרקע היינו בארץ, אבל מצוות הנהגות בקרקע נהגות רק בקרקע של ארץ ישראל.

שרבי אומר בזמן שאתה משמט קרקע כלומר **בזמן שיש קדושת הארץ**, כך מסביר רש"י.

בגמרא בקידושין ל"ז יש שאלה עקרונית על שמיטת כספים, האם היא נוהגת בחו"ל? ומדוע היא תלויה בארץ? **אולי היא גם תהיה נוהגת³ במדבר?**

ובגיטין שאלת הגמרא היא - כיצד הלל התיר פרוזבול הרי **שמיטת כספים** היא מדאורייתא? וגם בזמן הזה, **כאשר אנו מביטים כך על הגמרא בגיטין⁴**, **אז אין כאן שאלה בכלל על שביעית, וגם לא מוכח כפי שחשבנו להבין שהיא מדאורייתא בזמן הזה אלא הפוך!**

רבי לא בא לענות על השאלה האם שמיטת קרקע היא דרבנן, אלא הוא בא לתלות את שמיטת כספים בשמיטת קרקע, ואם שמיטת קרקע בזמן הזה תהיה מדרבנן כך גם שמיטת כספים! ולכן פרוזבול מועיל.

וכאן עלינו לשאול, ע"פ הבנה זו בגמרא בגיטין, האם שמיטת כספים היא תלויה ביובול?

אנחנו רק הבנו מהלימוד של רבי ששמיטת כספים היא תלויה בקרקע **למרות** שהיא מצוות הגוף.

שמיטת כספים ותלותה בשביעית

כאן המקום לבאר דבר שעוד נחזור אליו בהמשך.

אנחנו אמרנו בשם תוס' שיש אפשרות ששמיטת כספים נהגה גם לדור המדבר, האם יש שנה שביעית במדבר, האם במדבר היה מניין של שנים? הרי שמיטת כספים חלה רק בשנה השביעית, למרות שהיא מצווה התלויה בגוף, וכיצד הם ידעו באיזה שנה תחול שמיטת הכספים אם אכן הייתה?

3. כך מוסיפים שם תוס'.

4. היינו ששאלת הגמרא היא רק על שמיטת כספים והקישור שלה אל שמיטת קרקע, ושמה היא אינה קשורה לשמיטת קרקע, ולכן יש גם הווא אמינא ששמיטת כספים תהיה במדבר.

אנחנו יודעים שרק אחרי ארבע עשרה שנות כיבוש וחלוקה התחילו למנות שמיטין ויובלות, לא מוזכר על שמיטת כספים. **שהרי שמיטת כספים לא נוהגת בשנה השביעית של החוב עצמו.**

גם זו נקודה שצריכה אמנם ביאור, שכתוב שאחרי שבע שנים שמוט כל החובות, היה בפשטות ניתן להבין שזה כמו עבד עברי, שמונים **לו** את מניין שנותיו של עבד, מלבד זו יש יציאה ביובל אבל זה לא קשור לשמיטה, והיה מקום לומר כך בשמיטת כספים (שנמנה לכל חוב כמו לעבד) והספרי דן על כך מדוע שמיטת כספים היא שונה. **וזה מוביל אותנו שיש יחס תליתי בין המצב הזה של א"י, שיש מניין לשנות השמיטה שלא קיים במקום אחר, לבין שמיטת כספים.**

וכאן ניתן להעלות את השאלה - האם אחרי החורבן שמיטת כספים מתקיימת או לא?

נראה שכן. לולא שהיה לנו מלימוד ששמיטת כספים תלויה בקרקע, היה יותר נראה לומר שהיא תלויה בחוב, כפי שהזכרנו.

שמיטת כספים היא תלויה בשביעית, כלומר יש לה שייכות לארץ ישראל, ועדיין נאמר שגם כאשר קדושת הארץ בטלה נאמר שתמשיך שמיטת כספים, במידה שהמניין לא בטל.

אלא שבכל זאת למדנו שהיא בטלה!

עולה מדברינו שמוכח מדברי הגמרא בקידושין שיש לנו שמיטה בזמן הזה גם אם קדושה שנייה קדשה לשעתה ולא קדשה לע"ל מפני שהתלות של השמיטה כמו גם שמיטת כספים היא **במניין**, אלא שרבי תלה ששמיטת כספים תלויה בשמיטת קרקע ולכן היא בטלה.⁵

אבל היה ניתן אולי לומר גם בלי רבי, שהרי לפי מה שהסברנו שמיטה היא תלויה **במניין** שביעית, שתלוי בשאלה האם קדושה שנייה קדשה לשעתה או גם לשעתה וגם לע"ל.

5. כל ההסבר עד כה הוא ע"פ רש"י, שהתלות הזו שרבי מחדש היא ששמיטת כספים תלויה בשמיטת קרקעות של שביעית.

מכאן עולה שאלה, **האם שביעית בזמן הזה יכולה להיות דאורייתא, כאשר אין לנו מניין השנים וכאשר אין יובל, האם זה נקרא מניין?**
יותר קשה מזה, איך יהיה מניין של שביעית אם אין יובל? שהרי איך נמנה את שנת החמישים?

קיי"ל להלכה כרבנן, ששנת החמישים אינה עולה לשבעה הבאים! ואין לנו דבר כזה היום, ולכן כל המניין משתבש! ואין לנו שביעית כי היא לא באמת שביעית!

באמת כך עולה ממבטו של הרב זצ"ל ב -'שבת הארץ', אבל לולא דבריו ניתן להעלות את השאלה מדוע שמיטה קשורה ביובל? ומדוע המניין שלנו אינו מספיק לפחות רק לשמיטה? מדאורייתא כמובן.
השאלה האם זה מדויק שאין לנו יובלות? שהרי נאמר בגמ' בערכין **שמו יובלות לקדש שמיטין וזה היה גם כאשר לא נוהג יובל, בבית שני.**

מדוע שמיטה אינה תלויה במניין של יובל?
כל דברינו עד עתה אינם נוגעים בהכרח לשאלת סוגייתנו 'האם שמיטה היא דאורייתא או דרבנן', אלא דברים אלו מהווים רקע שיאפשר לנו לגשת לסוגיה, ולנתק בין שמיטה ליובל. אמנם, הרב זצ"ל כן כורך את הדברים, כפי שראינו שכאשר אין יובל, לשיטתו אין מניין בכלל.

אבל ניתן לתרץ שהיום איננו מונים יובלות לא מפני שהיובל לא נוהג (שהרי ראינו בבית שני שגם לא נהגו יובלות אבל מנו יובלות לשמיטין) אלא **מפני שאין לנו בי"ד למנות! המצווה למנות יובל לא תלויה בשאלה האם יובל נוהג או לא!**

אבל אם אין לנו יכולת למנות בגלל בי"ד, ואין לנו מצווה למנות, **זה מעכב מניין של שביעית**, שנה שביעית היא דאורייתא ואם יובל נוהג או לא זה עוד שאלה, **אבל היא לא תלויה בהכרח בשביעית.** וזה אומר שגם כאשר היו מונים יובלות ולא היה נוהג יובל, היו מונים את שנת ארבעים ותשע היו מתחילים

למנות את השנה הבאה, שהיא לא עולה למניין חמישים של שנה הקודמת
אלא מתחיל מחזור חדש של שבע ושנים שבע פעמים, בלי יובל!

כעת אנחנו רואים שמניין לשמיטה לא תלוי בשאלה אם יש יובל וגם לא
בשאלה אם מונים ליובל.

המניין ברמב"ם סוף הלכות שמיטה ויובל

אנחנו עוסקים בשאלה האם שביעית בזמן הזה היא מדאורייתא? ומתוך כך
הגענו לשאלה האם שמיטת כספים נוהגת? אמרנו שהיא תלויה בשביעית, אבל
לא בשנת השמיטה אלא במנין של שנת השמיטה.

כך גם הגענו לשאלת המניין האם המניין של השמיטה הוא מדאורייתא או
מדרבנן. ראינו שהרב זצ"ל הביא ראיה מרבנן שסוברים – וכך להלכה – ששנת
החמישים היא שנה נפרדת מהמחזור של שבע שנים שבע פעמים, וכתוצאה
מכך היה ניתן להבין שהמניין בו אנו מונים היום שמיטות הוא מדרבנן, אלא
שראינו בגמרא בערכין שאפילו שיוכל לא נוהג מונים ליובל, 'מנו יבולות לקדש
שמיטין'. כיום שאין לנו מניין יובל, אפילו לא לשמיטה, אנחנו לא צריכים
למנות את היובלות, משום ששמיטה אינה דורשת מניין. כאשר הפסקנו
למנות את מניין היובלות כי אין בי"ד, אז נשארנו עם המניין של השביעית
שלא תלוי בבי"ד, ונשאר לנו רק מניין של שביעית, מדאורייתא. ואם כן,
שמיטת כספים תחול מדאורייתא שהרי היא זקוקה רק למניין שביעית בלבד.
מדוע שמיטת כספים שייכת למצוות התלויות בארץ? עונה הגמרא בגיטין
שהיא כן!

ניגש לרמב"ם, בסוף הלכות שמיטה ויובל⁷:

7. פי"ב ה' ט"ו

כיון שעלה עזרא בביאה השניה נתקדשו כל הערים המוקפות חומה באותו העת מפני שביאתן בימי עזרא שהיא ביאה שנייה כביאתן בימי יהושע, מה ביאתן בימי יהושע מנו שמיטין ויובלות וקדשו בתי ערי חומה ונתחייבו במעשר, אף ביאתם בימי עזרא מנו שמיטין ויובלות וקדשו בתי ערי חומה ונתחייבו במעשר.

[טז] וכן לעתיד לבוא בביאה שלישית בעת שיכנסו לארץ יתחילו למנות שמיטין ויובלות ויקדשו בתי ערי חומה ויתחייב כל מקום שיכבשוהו במעשרות שנאמר והביאך י"י אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה, מקיש ירושתך לירשת אבותיך, מה ירושת אבותיך אתה נוהג [בה] בחידוש כל הדברים האלו אף ירושתך אתה נוהג בה בחידוש כל הדברים האלו

מלשון הרמב"ם משתמע **שהמניין שאנו מונים היום אינו נקרא מניין!** שכן אומר הרמב"ם בביאה שלישית בעת שיכנסו לארץ **יתחילו** למנות שמיטין. אם נדייק את לשון הרמב"ם נגיע לניסוח כזה: כאשר ב"ב יבנה ביהמ"ק, כגון בשנה הרביעית לשמיטה במניין כפי שאנו מונים, **נתחיל למנות מחדש** מתחילת בניין המקדש שנה ראשונה לשמיטה וליובל. היינו אומר הרמב"ם שכאשר כל יושביה עליה ותהיה ביאה שלישית תתחיל מציאות חדשה, כמו בתחילת ארבע עשר שנות כיבוש וחלוקה שהיו בתום ימי המדבר.

מכל המבואות שראינו עולה שיש לנו את **דיני המניין**, שעליהם צריכים לדון ע"פ גדרן, אבל יש הבחנה ברורה בין דינים אלו לעצם דין שביעית, **שאינו תלוי במניין!**

מתוך כך ניתן לחזור ולבחון את דין שמיטה בזמן הזה, ודין שמיטת כספים, **במנותק מהמניין, שכאמור הוא מדאורייתא.**

אלא שכפי שראינו תלתה הגמרא את דין שמיטת כספים בקיום השמיטה.

ג. שיטת רש"י

רש"י⁸ במו"ק מסביר שהגמרא שהביאה את רבי וממנו וגם בלעדיו, הנחת הייסוד היא **ששמיטת קרקע לא נוהג בזמן הזה** ולכן הוא הבין שגם שמיטת כספים לא נוהג. זאת, משום **שקדושה שנייה הייתה קדושה לשעתה ולא קדושה לע"ל!**

הדין של קדושה שנייה יכול להיות שבזמן הבית השני לא נהג כלל, ויותר מכך, אם קדושה ראשונה לא קידשה לע"ל מדוע שקדושה שנייה כן תעשה זאת?⁹

"... זריעה וחרישה בשביעית מי שרי **אמר אביי בשביעית בזמן הזה** ורבי היא דתניא רבי אומר וזה דבר השמטה שמוט בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים ובזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים..."

אנו רואים שבגמרא במועד קטן הסוגיה שם (בשונה מהסוגיה בגיטין, שעוסקת בנ"פ לעניין שמיטת כספים) עוסקת בשאלה האם מותר להשקות בשמיטה, והביאו את רבי כמקור מפורש לזה ששמיטת קרקע לא נוהגת בזמן הזה, רבי מלמד שם כמובן על שמיטת כספים, שמיטת כספים צריך פסוק שהוא תלוי בשמיטת קרקע, רבי מלמד אותנו שיש מצב ששמיטת קרקע לא נוהג, וששמיטת כספים תלוי בזה, שמיטת קרקע אינה נוהגת כפי שאמרנו כי קדושה פקעה.

כך נראה מרש"י בגמרא במו"ק, ובגיטין. כך נראה להסביר את רבי, וכולם גם לא יחלקו עליו, רבנן חולקים על רבי בקישור של שמיטת כספים לשמיטת קרקע.

8. =המיוחס לרש"י. הערת עורך.

9. כפי ששואל הרמב"ם בהל' בית הבחירה.

בית הלוי

עולה מכאן שההוכחה מרבי היא שיש מצב ששמיטה לא נוהגת, ואנחנו לא יודעים את הסיבה. רש"י הסביר שזה מפני שקדושה שניה לא קדשה לע"ל, אבל הרמב"ם בסוגיה זו כבר פסק שקדושה שנייה לא בטלה! בתחילת הלכות תרומות, וכך אנו גם נוקטים להלכה. **ואם קדשה לע"ל אז רבי נדחה מהלכה!**¹⁰

לא ניתן להוכיח מרבי ששמיטה מדרבנן בזמן הזה, משום שהוא מבוסס על זה שקדושה שנייה לא קדשה לע"ל.

כמו כן, גם אין דעה שאומרת ששביעית תלויה ביובל לפי מהלך זה.

במסכת שביעית ראינו שתי שיטות להסביר את רבי:

א. ששמיטת כספים מפני שהיא תלויה בשמיטת קרקע היא תלויה בשאלה אם קדושה שניה קידשה לע"ל.

ב. שמיטת כספים מפני שהיא תלויה בשמיטת קרקע היא תלויה ביובל.

בבבלי ראינו רק את האפשרות הראשונה. וקיי"ל שקדושה שניה כן קידשה לע"ל - היינו ששביעית בזמן הזה מדאורייתא! על ייסוד הגמרא בגיטין והגמרא במו"ק, על פי רש"י. שהרי בבבלי לא הוזכר כלל (לא במו"ק ולא בגיטין) ששביעית תלויה ביובל.

אבל באמת בפשטות יש כאן קושי בפשט, כפי שכבר רואים ברש"י, שהגמרא בגיטין התכוונה להוכיח שפרזבול של הלל מועיל לשביעית דרבנן בזמן בית שני¹¹, אבל האם ניתן להביא את רבי כראיה שהוא סבר שגם בזמן בית שני לא הייתה קדושה, האם יש מאן דאמר כזה!!

מתרץ רש"י מוסיף את התוספתא שהוא שיטת רבי בירושלמי, שכתוב שקדושת קרקע של שביעית תלויה ביובל ומילא גם שמיטת כספים! וזה דין חדש שרבי לא הזכיר אותו, אבל הלל לדעת אביו סובר ששביעית תלויה ביובל,

10. כך הסביר בית הלוי.

11. אמנם רבנו תם אומר אחרת, שהלל תיקן לדורות הבאים, ונסביר בהמשך.

כלומר שלא היה כל יושביה עליה ולכן לא היה יובל, ומחדש שגם שמיטה ומזה לומד רבי שגם שמיטת כספים.

אבל זה אולי נדחה כי רבא אומר שיש לנו הסבר אחר להלל לכל הסוגיה - והוא הפקר בי"ד הפקר.

וכך הבין רש"י את כל הסוגיה. ובעצם נמצא שאין לנו ראייה לדעת רש"י לתלות של שביעית ביובל בש"ס לדעת רש"י כי זה היה רק אביי¹² שהסביר כך בדעת רבי.

שביעית בזמן הזה דאורייתא או דרבנן תלויה בשתי שאלות:

א. האם קדושה שנייה קדשה לשעתה או קדשה לע"ל? ולרש"י זה רבי וקיי"ל לא כך, ולכן אין הלכה כרבי. ולכן גם משקין את השלחין כי שביעית היא דרבנן, ולפרוזבול אמרנו שיש הסבר אחר, תלוי באביי או ברבא.

ב. או ששביעית תהיה תלויה ביובל.

הדין ששביעית תלויה ביובל הוא דין חדש לגמרי בש"ס, חוץ מההסבר של רש"י את אביי בדעת הלל. (שלא נפסק להלכה כפי שראינו)

ד. הרמב"ם (וקצת בתוס') הבנה ראשונה – שמיטה דאורייתא
אבל הראשונים פירשו שרבי אמר את הלימוד הזה בעצמו ששביעית תלויה ביובל.

כך תובן הגמרא בגיטין. הגמרא באה להסביר את פרוזבול בבית שני, שואלת: למה פרוזבול מועיל, הרי השביעית היא מדאורייתא?

ומתרצת: שביעית מדרבנן בזמן הזה וראיה לכך מובאת מרבי.

מכאן עלינו להסיק שרבי אמר לנו ששמיטת כספים היא תלויה ביובל, ולכן היא מדרבנן, לשיטת שאר הראשונים.

12. בירושלמי.

בתוס' כתוב שרבי מדבר על **שמיטת קרקע של יובל**, שכשהיא נוהגת גם שמיטת כספים נוהגת. מדוע הסבירו כך תוספות את לשון רבי - 'בזמן ששמיטת קרקע נוהגת', **משום שיש שנה אחת שנכון לומר עליה שיש בה רק שמיטת קרקע בלא שמיטת כספים וכו'**, והיא **שנת היובל**, וכאשר היא מתקיימת (שנת היובל) תתקיים גם שמיטת כספים. היינו ששמיטה כעת אינה מדאורייתא, ולכן התיר הלל את מה שהתיר.

הדבר הזה מצריך קצת ביאור, הפסוק שמביא רבי אינו מדבר על יובל אלא על שנת השמיטה, הרמב"ם שמביא את דינו של רבי:

"...אין שמטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נוהג שיש שם **שמטת קרקע**. שהרי נשוב הקרקע לבעליו בלא כסף. ודבר זה קבלה הוא. אמרו חכמים בזמן שאמרה משמט קרקע אמרה משמט כספים בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ. ובזמן שאין שם שמטת קרקע אין אמרה משמט כספים בשביעית אפלו בארץ:"

תלה הרמב"ם שמיטת כספים ביובל. לדעת רבי. זה הסבר כעין התוס' שכשהזכיר שמיטת קרקע הכוונה לשמיטת קרקע של יובל.

אבל האם זה רק הסבר למקור, או גם הסבר לטעם, מדוע שמיטת כספים וקרקע תלויים אחד בשני?

אפשרות אחת: (שהפסוק הוא הסבר) ששמיטת כספים נוהגת כאשר שמיטת קרקע נוהגת, כלומר זה אותו סוג של שמיטה, זה שמיטת קרקע של ישוב הקרקע לבעליו, היינו יובל, שהיא לא השמיטה הרגילה של 'בשביעית תשמטנה ונטשתה'.

אפשרות שניה: שהפסוק הוא מקור לדין.

נרחיב באפשרות הראשונה, בעצם נאמר **ששמיטת כספים היא סעיף בדיני היובל**. שהרי אין קשר בין שמיטת כספים לשמיטת קרקע. אלו שני דברים נפרדים.

ויש בזה נפ"מ לדין לשאלה האם שביעית תלויה ביובל. אם כשרבי למד ששמיטת כספים תלויה ביובל כלול בזה שגם שמיטת קרקע תלויה ביובל?

נדמה את זה לומר שאם באמת שמיטת כספים הייתה נוהגת בשנה השביעית לחוב אז איך היינו מסבירים את רבי? הרי גם אז לא היינו מקשרים את שמיטת שביעית לשמיטת יובל. אפשר מעבר לזה גם לדמות את השאלה על הקישור בין שמיטת כספים לשמיטת קרקע לשאלה האם יש הווא אמינה לומר שעבד עברי נוהג רק מתי שהיובל נוהג, אז גם שמיטת קרקע של שביעית נוהגת רק ביובל, והרי אין קשר בין הדברים.

כלומר, אומרים הרמב"ם ותוס' זה שרבי קישר בין יובל לשמיטת כספים זה לא אומר שיש קשר בין יובל לשמיטת שביעית.

אלא שאם נאמר כך לא ברור כיצד רבי מתרץ את הגמרא במו"ק דף ג', שהרי משם משמע שהגמרא מביאה את רבי כהוכחה לכך ששביעית היא מדרבנן בנוגע לדין של השקיה בשביעית, ואילו כעת הסברנו שרבי רק אומר דינים בשמיטת כספים להשוות אותה ליובל.

מזה הוכיחו הרבה אחרונים לשיטת הרמב"ם ששביעית בזמן הזה דאורייתא, ורק שמיטת כספים דרבנן. כך אומר הכסף משנה. אולם, יש קושי מדברי הרמב"ם במקומות אחרים.

אמנם בחזון איש נראה שהבין ברמב"ם שהוא סובר ששמיטה בזמן הזה מדרבנן.

יש עוד לכיוון הזה קצת ראיה מדברי הרדב"ז בפירושו.

הוא נוקט בפשטות כדברי הרמב"ם.

ומדברי סופרים שתהא שמטת כספים נוהגת בזמן הזה בכל מקום, ואף על פי שאין היובל נוהג, **כדי שלא תשתכח תורת שמטת הכספים מישראל.**

בהלכה זו יש פלא, עד כה הבנו ששמיטה תנהג מדרבנן שלא תישכח היא מישראל, אבל כאן הבין הרמב"ם ששמיטת כספים היא נוהגת כדי שלא תישכח! מדבריו אלו נראה בפירוש שיש דין של שביעית והוא מדאורייתא, ותיקנו רק השמטת כספים **כי רק היא מדרבנן.**

אפשר לפרש דברים אלו לפי דבריו של **הרב מבריסק** לגבי ספירת העומר מן התורה למנות ימים ושבועות, אבל היום המצווה היא למנות רק ימים, משום שספירת העומר היא רק זכר היום. דבר זה צריך ביאור, אז מה אם זה רק 'זכר' בגלל זה צריך לעשות רק חצי? הרי רבנן כעין דאורייתא תקנו?

כאן מדויק לנו יותר מה חכמים אמרו, חכמים אמרו זכר, מתי שחכמים אמרו לנו לעשות את המצווה רק מדרבנן אבל כאשר חכמים תיקנו זכר, זה סימן **שאי אפשר לעשות את המצווה**. בספירת העומר אפשר להבין זאת טוב כי אין לנו עומר. אפשר רק לעשות כאילו, אינך עושה את המצווה לא מן התורה ולא מדרבנן אלא רק זכר, ולכן לא חייבו לספור ספירת העומר.

לפעמים חסר **בתנאי ההתחייבות** של המצווה, כגון טלית שאולה חייבים מדרבנן, כמו נטילת לולב בשישה ימים נוספים, ואולי אי אפשר לעשות את זה כי אין לנו 'ושמחתם לפני ה' אלוהיכם'. השאלה היא אם זה מתנאי החיוב או תנאי הקיום. גם שם זה נראה שזה רק זכר ולא לעשות מדרבנן את המצווה דאורייתא. דוג' מאוד בולטת היא כורך בליל הסדר, שאין לנו קרבן פסח, ושם זה רק זכר (ולא חסר מתנאי ההתחייבות או המצווה).

ואולי נאמר שגם שמיטת כספים היא כזו, שהרי אין יובל. הרי היובל הוא סיבת שמיטת הכספים.

על קרקע לא נכון לומר כך, אם אנחנו אומרים מצד קדושה שניה בטלה עדיין ניתן לומר **שמדרבנן חייבים וזה לא זכר**, וגם אם נאמר ששביעית תלויה ביובל זה לא מהלכות היובל. אבל בשמיטת כספים מאוד יכולות להתאים המילים שלא תישכח תורת שמיטת כספים מישראל, כי לא תקנו את היובל, ולכן יש כאן רק זכר, ועל שביעית גם היא הייתה דרבנן הוא לא היה יכול להתנסח שהיא זכר.

ונראה מדוקדק ברמב"ם ששביעית בזמן הזה היא דאורייתא, דברי סופרים שמיטת כספים נוהגת כדי שלא תישכח.

נחזור לדברי רבי מבואר בגמרא שאביי הבין שרבי תלה את שביעית ביובל, ולא מבואר שרבי חולק עליו בעניין הזה, וכך גם נראה בגמ' במו"ק, אבל לולא

הגמ' במו"ק היה נראה לומר שלא זה הגמ' בגיטין ולא זה מה שאמר הרמב"ם נראה שתלוי בקדושה שניה בטלה או לא.

ה. אפשרות שנייה בהבנת הרמב"ם (ועוד ראשונים) – שמיטה דרבנן
אבל בגמ' במו"ק נראה להבין שרבי תלה את שמיטה ביובל וכך הבין החזון איש.

נראה שרבי תלה **שביעית** ביובל ולא שמיטת כספים. התורה הקישה את יובל לשביעית ולכן שלא נוהג שביעית כאשר אין יובל וכך נראה בגמרא בערכין, ולכן גם צריך רוב יושביה וכל התנאים של יובל. ונפ"מ שגם **בזמן בית שני לא היה נוהג יובל ולכן הלל תיקן פרוזבול!** וגם לגבי עבודת קרקע. וכך למדו הראשונים (מלבד ר"ת מסיבותיו). וכך גם רבא סובר, ולכן הסבירו הרבה מהראשונים שרבא בא להסביר רק איך שביעית תחול מדרבנן. **ולכן מהלל מוכח שהלכה כרבי ולא כרבנן, ומהלל מוכח שבזמן הבית לא נהג שביעית כי זה תלוי ביובל, וכך גם הסביר רש"י, וגם שמיטת קרקע מדבריהם כך יוצא מגמרא ממועד קטן.** נמצא שאנחנו צריכים לפסוק להלכה על יסוד רבי על יסוד הלל.

השגת הראב"ד

הראב"ד כבר השיג שפרוזבול נוהג גם בזמן ששמיטה היא מדאורייתא, הרי רבא הסביר באופן אחר, הראב"ד הבין במגמרא שרבא¹³ בא להסביר את הלל באופן אחר, אמנם לא בהכרח שלפי רבי ההסבר לא נכון, אבל הוא גם רוצה להסביר לפי רבנן, נראה שהראב"ד מסביר כך כי פסק הלכה כרמב"ן במלחמות, שהסביר שפרוזבול נוהג גם שביעית תהיה דאורייתא.

13. שסובר בגמ' בגיטין שהפקר ב"ד הפקר וכך הסביר את רבי אפילו אם שביעית דאורייתא הלל תיקן פרוזבול!

הרמב"ן במלחמות

אם אנחנו מסבירים כדעת רש"י וכדעת הראב"ד והרמב"ן במלחמות אפשר לנו לפתוח את הפתח ולומר שהלכה כרבנן.

ונאמר כך: שביעית בזמן הזה דאורייתא גם בכספים וגם בקרקע ובפורזבול נוהג, ובכל זאת משקין את השלחין כי השקאה זה דרבנן. הראב"ד לא מוכרח להגיע לכך, משמע שהוא כן נקט שקדושה שנייה קדשה לע"ל.

וכעת נחזור להבין הבנה זו גם ברמב"ם.

הרמב"ם בהתחלה עוסק בהלכות שמיטת קרקע, ושם נראה ששביעית דאורייתא. ואח"כ הוא עוסק בהלכות שמיטת כספים, שם נראה שהם זכר ושביעית דאורייתא, וכאשר הוא מגיע להלכות יובל בפרק י' כבר נראה אחרת.

ובזמן שהיובל נוהג דין עבד עברי, ודין בתי ערי חומה, ודין שדה חרמים ודין שדה אחוזה, ומקבלין גר תושב ונוהגת שביעית בארץ והשמטת כספים בכל מקום מן התורה, ובזמן שאין היובל [נוהג] אינו נוהג אחד מכל אלו חוץ משביעית בארץ (מדבריהן – הוספת מהדורת פרנקל) והשמטת כספים בכל מקום מדבריהם כמו שביארנו.

מדוע נצרך הרמב"ם להגיד ששביעית נוהג שיש יובל הרי גם תפילין נוהג... זה נראה פשוט ששביעית תנהג אז, ומדוע הוא כן צריך להזכיר!!¹⁴

באמת נשים לב שיש שתי גרסאות ברמב"ם האם נוהגת שביעית בארץ ומדבריהם, או שכתוב רק מדבריהם רק אחר שמיטת כספים. נראה מרמב"ם מפורש גם בלי מהודרת פרנקל ש -איך שהסברנו את הרמב"ם ששביעית היא מן התורה **מתנפץ**, ובכס"מ נשאר אמנם בהבנה הזו, אבל כאן עולה אחרת.

14. מכאן נראה מוכח מהלשון שהרי לא היה לרמב"ם להזכיר ששביעית נוהגת כשיש יובל משום לפני כן הזכיר ששביעית תלויה ביובל אלא בא לחדד ששביעית היא מן התורה. זאת, לעומת המצב השני שהוא מזכיר אח"כ שאין יובל, שם היא מדרבנן. כל זה רק להסבר שאין מדבריהן אחרי שביעית אלא רק אחרי שמיטת כספים, לא כפי מהדו' פרנקל.

כתוב כאן ששביעית דרבנן שאין היובל נוהג, כפי שכתוב בגמרא במו"ק (ולא כפי שהסברנו בדיוק של זכר לדבר על שמיטת כספים).

ולכן נקטו האחרונים ברמב"ם, ויש הרבה אחרונים שנקטו כן הנצי"ב, הכס"מ, הבית הלוי ששביעית היא מדאורייתא, אבל נראה לומר שהוא כתב את הדברים לפי איך שהדברים כתובים בש"ס, ולבסוף, כאשר הוא הגיע ליובל הוא כתב את המסקנה. הרב זצ"ל גם הוסיף להוכיח גם בגלל המניין שהוא דרבנן¹⁵.

כותרת משנה

ברמב"ם יש לשונות נוספים והרב זצ"ל מביא אותם ודברים אלו צריכים ביאור גדול.

אין שביעית נוהגת אלא בארץ ישראל בלבד שנאמר כי תבואו אל הארץ וגו', ונוהגת בין בפני הבית בין שלא בפני הבית.

כל מי שמתבונן ברמב"ם הזה אומר ששביעית תלויה בקדושת הארץ¹⁶ אם קדשה לשעתה וקדשה לע"ל נוהגת בא"י, בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית, ולא נאמר כאן שזה לא תלוי ביובל, גם יובל אינו תלוי בבית המקדש. זה לא מלמד ששביעית בזמן הזה דאורייתא, אלא רק מלמד ששביעית לא בזמן הבית דאורייתא. וודאי תלוי ביובל!

ויש שאלה האם שביעית תהיה תלויה גם בדין של ביאת כולכם, ויש דין ברמב"ם שיכול לגרום טעות.

וכיון שעלה עזרא וקדשה לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה ולפיכך כל מקום שהחזיקו בה עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השנייה הוא מקודש

15. אנחנו אמרנו אחרת.

16. שהרי כתוב שהיא נוהגת רק בא"י משמע שהיא תלויה בשאלה האם קדושה שניה בטלה או לא.

היום ואף על פי שנלקח הארץ ממנו וחייב בשביעית ובמעשרות על הדרך שביארנו בהלכות תרומה.

הרמב"ם בא לומר שקדושה שנייה קדשה לשעתה וקדשה לע"ל **בכל מצוות התלויות בארץ**. בין בשביעית ובין למעשרות **מן התורה** (וכך גם מבואר בהל' תרומות) **לולא דין חדש של ביאת כולכם!**¹⁷

יש לנו שלושה עניינים, עניין אחד עלינו לדון על יסוד הידיעה הברורה שבין שביעית ובין תרומות ומעשרות נוהגים רק בא"י, ושמיטת כספים נוהגת גם בחו"ל ששביעית נוהגת בא"י, "ואם אין א"י את כל אלו", כגון שנאמר שקדשה לשעתה ולא קדשה לע"ל. ואם גם קדושה שנייה קדשה לשעתה ולא קדשה לע"ל אז אין לנו מצוות התלויות בארץ, למעט חלה, אבל אם אנחנו אומרים שקדושת א"י לא בטלה אז כולם חייבים. וגם לגבי יובל זה נכון אלא שיש עוד תנאי - דין ליובל, שהוא שכל יושביה עליה. דוג' לדבר בבית ראשון שגלו בני גד ובני ראובן - המשיכה הקדושה להיות **דאורייתא** אבל יובל לא נוהג! לא מפני שאין קדושה אלא **מתנאי** דיני יובל, אבל לא מתנאי קדושת הארץ.

כאשר אנחנו אומרים שיש קדושה ויש א"י זה מחייב את כל מצוות התלויות בארץ דאורייתא, **אבל כל אחד לפי עניינו והתנאים הנדרשים אליו**.

17. שהרי בהלכות תרומה פוסק הרמב"ם שאין חלות מן התורה בגלל דין ביאת כולכם שקישר הרמב"ם לחלה, כפי שנראה בסוגיה הבאה כאשר נעסוק בקדושה שניה קדשה לשעתה או קדשה לע"ל. והיו שהסיקו שכל המצוות התלויות בארץ ושביעית ביניהן תלויות בביאת כולכם. ואנחנו נוטים לומר שבאמת פסק הרמב"ם שקדושה שנייה קדשה לע"ל, וזה בסיס לכל המצוות התלויות בארץ, אבל יש תנאים נוספים לכל מצווה, לפי עניינה. כפי שראינו גם על יובל שלמרות שקדושה שנייה קדשה לע"ל, אם אין רוב יושביה אין דין יובל, בלא קשר לקדושה שנייה בטלה או לא. ולכן יוכח שקדושה שניה קדשה לע"ל, אלא שכל מצווה התלויה הארץ תלויה בתנאים נוספים. הרב זצ"ל ראה להוכיח שאין קדושה שנייה מועילה כמו בתרומה לכל המצוות התלויות בארץ מפני שעזרה לא עלה כדין ביאת כולכם.

תרומה היא תלויה בביאת כולכם, הרמב"ם מסתפק בכך ונוקט שזה כן תלוי בביאת כולכם! ביאת כולכם הוא מושג אחר לגמרי, ויש בזה נפ"מ, ביאת כולכם זה תלוי בשעת ביאה¹⁸ אם לא היה בשעת ביאת כולכם אין חיוב תרומות ומעשרות, ואם היה ביאת כולכם חייב לעולם. היינו כל עוד שהקדושה קיימת, כגון שכיבוש יהושע היה ביאת כולכם לפי גדרים אלו, ואע"פ שגלו בני גד ובני ראובן, וכעת זה לא כולכם ולא מחולקים לשבטיכן עדיין זה דאורייתא! ומאידך נאמר שכאשר היה הפוך, שלא היה ביאת כולכם ואח"כ כולם באו לא ינהג.

כל יושביה עליה זה עוד תנאי שהוא אינו קשור לביאת כולכם, בזמן שבני גד ובני ראובן גלו הפסיק להיות כל יושביה, חלה נשארה, כמו כן גם תרומה. וכדברי הרמב"ם בסוף הל' תרומות, שאין לו שום שייכות לשביעית. (והרב זצ"ל לא אמר כך והוא מוכיח מהל' זו שגם שביעית מדרבנן כמו תרומות) **בהלכות בית הבחירה כל המתבונן יראה שזה מדאורייתא, ובלהכות תרומות ומעשרות מסביר שזה מדרבנן מפני שחסר כל יושביה ולא חסר בקדושת א"י שלא בטלה.**

דין קדושה ראשונה שזה באמת תנאי לשביעית, ויש כאלו שפסקו מכך שאין שביעית ונפ"מ לקניין גוי. אבל אנחנו אמרנו מטעם אחר שביעית דרבנן מטעם שהיא תלויה ביובל.

18. כך נוקט גם הרב ישראלי.